

Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi

Yıl: 2021 Cilt-Sayı: 14(2) ss: 495-512

Academic Review of Economics and Administrative Sciences

Year: 2021 Vol-Issue: 14(2) pp: 495-512

<http://dergipark.org.tr/tr/pub/ohuiibf/>

ISSN: 2564-6931

DOI: 10.25287/ohuiibf.716653

Geliş Tarihi / Received: 08.04.2020

Kabul Tarihi / Accepted: 10.10.2020

Yayın Tarihi / Published: 12.04.2021

Araştırma Makalesi

Research Article

BARIŞ İNŞASINDA YENİ BİR YAKLAŞIM OLARAK HİBRİT BARIŞ: BOSNA-HERSEK ÖRNEĞİ

Ayça EMİNOĞLU¹
Yeşim AYDIN²

Öz

Bu çalışma, Soğuk Savaş sonrası dönemde Sovyetler Birliği'nin dağılması ile meydana gelen çatışmalarda etkin paradigma olduğu kabul edilen liberal barışın, barış inşası faaliyetlerinde nasıl başarısızlığa uğradığını ve bu başarısızlık karşısında yeni bir yaklaşıma duyulan ihtiyacı Bosna-Hersek örnek ülkesi ile göstermeyi hedeflemektedir. Liberal barış, temel unsurları olan demokratikleşme, insan hakları, hukukun üstünlüğü ve liberal piyasa sistemini çatışma sonrası bölgelerde kurumsallaştırmaya çalışırken; sürdürülebilir barış ve güvenlik hedeflerken başarısız/kırılğan devletler ortaya çıkarmıştır. Buna göre özelde Bosna-Hersek üzerinde durularak bazı sonuçların belirginlik kazandığı çalışmada, liberal barışın Batı'nın çıkarlarına odaklanmak suretiyle, dayatma yoluyla bir barış oluşturduğu ve bu nedenle de sürdürülebilir barışı garanti etmediği ortaya koyulmaktadır. Çalışma, liberal barışın Bosna-Hersek'teki barış inşasındaki başarısızlık nedenlerinden hareketle yeni bir yaklaşım olarak hibrit barışı ortaya atmaktadır. Hibrit barış, Batı yerine yerelin beklenti ve taleplerine uygun bir çözüm sunmakla birlikte çatışma sonrası toplumun sosyo-psikolojik durumunu da dikkate almaktadır. Dolayısıyla çatışma bölgelerinde negatif barışın sağlanması kadar, oluşturulan barışın sürdürülebilirliğinin sağlanmasında hibrit barışın ihtiyaca cevap vereceği ve bu sayede liberal barışın ihmal ettiği yerelin beklenti ve talepleri doğrultusunda ve çatışma sonrası toplumun rehabilitasyonunu da kapsayacak şekilde bir barış inşasıyla sürdürülebilir yani pozitif barış oluşturacağı savunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler : Liberal Barış, Barış İnşası, Hibrit Barış, Bosna Hersek, Çatışma Çözümü.

Jel Sınıflandırması : D74, F53, F51, H56.

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, aeminoglu@ktu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6925-7339.

² Doktora Öğrencisi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, SBE, Uluslararası İlişkiler ABD, yesim.aydinn@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-2978-2419.

Atıf / Citation (APA6):

Eminoğlu, A., & Aydın, Y. (2021). Barış inşasında yeni bir yaklaşım olarak hibrit barış: Bosna-Hersek örneği. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(2), 495-512. <http://doi.org/10.25287/ohuiibf.716653>

HYBRID PEACE AS A NEW APPROACH TO PEACE BUILDING: THE CASE OF BOSNIA-HERZEGOVINA

Abstract

This study aims to explain how liberal peace, which is often proposed as an effective paradigm to prevent conflict after the collapse of the Soviet Union, failed in terms of liberal peacebuilding activities and that there is a need for a new approach. This need for a new approach against the backdrop of the failure of the liberal peace will be analyzed within the case of Bosnia-Herzegovina. While liberal peace was trying to institutionalize its core elements as democratization, human rights, rule of law, and liberal market system to post-conflict areas, aiming sustainable peace and security but created failed/fragile states. Accordingly, it is revealed that liberal peace creates peace through imposition and therefore does not guarantee sustainable peace by means of focusing on the interests of the West. The study suggests hybrid peace as a new approach, based on the reasons for the failure of liberal peace in the peacebuilding of Bosnia-Herzegovina. Hybrid peace offers a resolution which is suitable for local's expectations and demands rather than those of the West, while also considering the socio-psychological condition of the post-conflict society. In this context, the study rejects the view that there is no alternative to liberal peace and argues that hybrid peace will respond to the need for sustainable peace in conflict zones.

Keywords : Liberal Peace, Peacebuilding, Hybrid Peace, Bosnia Herzegovina, Conflict Resolution.

Jel Classification : D74, F53, F51, H56.

GİRİŞ

Barış; insanlık tarihinde birey, toplum ve devlet düzeylerinde önemi ortaya koyulan, ulaşılmak istenilen hedef olarak üzerine düşünülerek, teoriler üretilen bir durumdur. Günümüz teknolojisinin ve pratiğinin, çatışmaları daha fazla yıkıcı etkiye yol açabilecek yetkinliğe ulaştırmasıyla birlikte barış, insanlığın her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyduğu bir durum haline gelmiştir. Barışın zıt ifadesi olarak çatışmalar da insanlık tarihi kadar eski, barış arayışlarını gerekli kılan olaylardır. Nitekim tarihin dönüm noktalarından olan 1914-1918 Birinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı sonuçları karşısında, barışa bir kez daha halel gelmesini istemeyen uluslararası toplum, bir şekilde barışa ulaşmak istemiş ve bunu savaşın nedenleri üzerinden gerçekleştirmeyi tercih etmiştir. Bu bağlamda bir ihtiyacın sonucu olarak ortaya çıkan Uluslararası İlişkiler disiplininde barış, savaş çatışmaları içerisinde tartışılabilen ve çoğunlukla savaşların yokluğu ile özdeşleştirilen bir kavram olmuştur.

Barışın savaş çalışmaları bağlamında savaşların yokluğu olarak ifade edilmesi, barış durumunun savaşlar dışında kalan nedenlerden de kaynaklı olarak bozulabileceği ve savaşa son vermenin sürdürülebilir bir barışı garanti etmediği gerçeklerini kaçırmaktadır. Bu nedenle barış kavramını öncelikle tarihsel bağlamda ele alan çalışma, birçok çatışma bölgesinin incelenmesiyle barışın geleneksel tanımlamasının barışı anlamada yeterli olmadığı anlayışını temel almaktadır. Bunun yerine Johan Galtung'un negatif barış ve pozitif barış kavramsallaştırmalarına referansla barışın, "savaşın ve savaşa yol açabilecek nedenlerin yokluğu" olarak tanımlanması gerektiğini, çatışma bölgelerinde yalnızca savaşa son vermeyi hedefleyen liberal barış inşası girişimlerinin nasıl sekteye uğradığını göstererek desteklemektedir. Diğer bir ifadeyle tümevarımsal metodolojinin izlendiği çalışmada, çatışma bölgelerinde negatif barışın ötesinde sürdürülebilir barış hedefini sağlamada başarısız olan liberal barışın yerine, etkin ve yeni bir paradigmaya duyulan ihtiyaç gösterilmektedir. Bu anlamda yeni bir paradigmanın ortaya atılarak, çalışmaya daha detaylı somut örnek teşkil etmesi ve çalışmanın hedefini desteklemesi adına da Bosna-Hersek, barış analizi gerçekleştirmek üzere örnek ülke olarak tercih edilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan ve özellikle de 1990 yılından sonra dünyanın çeşitli yerlerinde, çatışmaların iç savaş şeklinde görülmeye başlanması çatışma yönetimi ve çatışma çözümünden, teorik temellerini idealist düşüncenin şekillendirdiği liberal barıştan alan barış inşasına doğru bir yönelim oluşturmuştur. Böylece liberal barış, uluslararası toplumun birçok çatışma bölgesine barış getireceğini

umduğu etkin paradigma olarak kabul edilmiştir. Diğer bir ifadeyle özellikle Soğuk Savaş sonrası dönem bağlamında demokrasi ve serbest ticaret vasıtasıyla barış inşa edileceği, birçokları tarafından kabul görmüştür. Ancak birçok çatışma bölgesinde liberal barış inşası ile yerel koşullar yerine Batı'nın çıkarlarının gözetilmesi (yukarıdan-aşağıya, dayatmacı bir şekilde barış oluşturmaya çalışması) bu faaliyetlerin sürdürülebilir barış inşa etmedeki başarılarının sorgulanmasına zemin hazırlamıştır. Diğer bir ifadeyle liberal barış, yerel koşullar yerine Batı'nın değerlerinin ön planda olduğu bir süreci yansıttığından, negatif barışın ötesinde pozitif barış inşa edememiştir. Nitekim çatışmanın son bulması ve barış anlaşmasının imzalanmış olması hiçbir zaman pozitif barışın garantisi olmamaktadır. Bununla birlikte liberal barış ile öngörülenler, her toplum için uygun olan evrensel değerler değildir. Bu durum, liberal barış inşasının ardından istikrarsızlıkların devam ettiği, dünya çatışma bölgeleri arasında görülen ve çalışmada da bahsedilen Kamboçya, Liberya, El-Salvador, Nikaragua gibi ülkeler incelendiğinde de haklılık kazanmaktadır.

Birçok çatışma bölgesi ile de desteklendiği üzere liberal barış inşası, pozitif barışın garantisi değildir. Bu durum, barış inşası faaliyetlerinde liberal barışa alternatif oluşturacak yeni bir yaklaşımı gerektirmektedir. Somut örneklerde liberal barışın yetersiz ya da eksik kaldığı yönlerin yeni bir yaklaşımla desteklenmesi sürdürülebilir barış için önem teşkil etmektedir. Bu yeni yaklaşımın temellendirilmesinde örnek olay olarak tercih edilen Bosna-Hersek, istikrarsızlıkların bugün de devam ettiği bir ülkedir. Ülkede 1992 yılında temelde milliyetçi nedenlerle yaşanan iç savaş, 1995 yılında Dayton Barış Anlaşması'nın imzalanması ile sonlandırılarak, ülkede negatif barış sağlanmıştır. Ancak anlaşma, hükümleri itibariyle bölgeyi uluslararası müdahaleye açık bir alan haline getirerek, Batı'nın bölgede rahat hareket edebileceği bir çerçeve çizmiştir. Bununla birlikte çatışma sonrası toplumun sosyo-psikolojik olarak ele alınmaması ise liberal barışın bir diğer eksikliğidir. Dolayısıyla ülkede yerelin beklentilerinin yerine, müdahale edenin çıkarlarının ön plana alındığı bir yapı belirginleşmektedir ki bu durum ülkedeki istikrarsızlıkların önünü açan temel sebeptir. Liberal barışın başarısızlık nedenlerini hem teorik hem de uygulama boyutlarıyla ele alan çalışmada, sürdürülebilir barışa olacak katkısından ötürü hibrit çözüme duyulan acil ihtiyaç ortaya koyulmaktadır. Bu sayede liberal barışın ihmal ettiği yerelin beklenti ve talepleri doğrultusunda ve çatışma sonrası toplumun rehabilitasyonunu da kapsayacak şekilde bir barış inşasından bahsedilmektedir ki bunun da sürdürülebilir yani pozitif barış oluşturacağı savunulmaktadır.

I. BARIŞ KAVRAMININ TARİHSEL BAĞLAMDA ANALİZİ

Barış kavramı, tarihsel bağlamda her dönemde üzerinde durularak önem atfedilen, çatışmaların yıkıcı sonuçları karşısında toplumların ulaşmak istediği bir hedef olan ve bunun için de çeşitli politikalar üretilen bir durum olagelmiştir. Özellikle günümüzde savaşların yıkıcı etkilerinin daha hissedilir hale gelmesi, barışın toplumlar ve devletler için önemini ve arzulama derecesini de artırmıştır.

Uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde barış kavramı incelendiğinde, kavramın çoğunlukla savaş çalışmaları içerisinde ele alındığı görülmektedir. Bu durum, kavramın sözlükteki gösterimine de yansımıştır. Collin (2000: 616) sözlüğünde, barış kavramının birinci karşılığı olarak “savaşların yokluğu” durumuna işaret ederken, ikinci karşılığında ise “sakinlik ve sessizlik” durumlarını ifade etmektedir. Benzer şekilde Webel (2007: 5)'de, barışın aslında ulaşmak istenilen ancak savaşlar arasındaki kısa süreler dışında elde etmenin mümkün olmadığı bir durumu ifade ettiğini belirtmektedir. Kimilerine göre barış, “çatışmanın olmaması” olarak görülürken; kimileri için de şiddetin son bulması veya resmi bir şekilde düşmanlığın durdurulması; çatışmanın siyaset yöntemleriyle sonlandırılarak barışın yeniden sağlanmasıdır (Özerdem, 2019: 15). Dolayısıyla barış denildiğinde çoğu zaman, savaşın yokluğunu ifade eden negatif anlamı akıllara gelmektedir (Webel, 2007: 7).

Raymond Aron (2003: 151) da barışı tanımlarken, rakip siyasi birimler arasındaki çatışmanın kısa veya uzun süreli olarak askıya alınmasıyla ortaya çıkan durumu ifade ettiğini belirtmektedir. Devletler arasında askeri mücadele unsurlarının bulunmadığı durumlarda, barış hüküm sürecektir.

Barışı bu şekilde savaşın ve çatışma biçimlerinin yokluğu olarak tanımlamak, Batı diline ait tanımlamaların neredeyse tamamında görölen bir durumdur. Doğu tanımlamalarında ise barış, negatif özelliklerin yokluğundan ziyade, bazı özelliklerin varlığı ile açıklanarak daha pozitif bir anlam göstermektedir. Dolayısıyla kapsayıcı bir barış tanımında hem şiddet gibi unsurların yokluğu hem de denge ve uyum gibi unsurların varlığı söz konusudur (Anderson, 2004: 102). Bu durumda barış kavramının, negatif ve pozitif yönde çağrışımlarının bulunduğunu söylemek mümkündür.

Barış hakkında bir yaklaşım geliştirmek, genel olarak kavramın tarihsel ve uluslararası kullanımına bakmayı gerektirmektedir (Richmond, 2008: 7). Antik dönemde, güç dengesi ve gücün tekeli olarak kabul edilen barış politikasını; Yunan devletleri arasındaki karmaşık ilişkilerde ve Roma’da “Pax Romana” sisteminde açık bir şekilde görmek mümkündür (Galtung, 1967: 8). Latince pax kelimesi, İngilizce peace (barış) kelimesinin kaynağıdır (Anderson, 2004: 102). Dolayısıyla eski çağlardan beri bir barış arayışının bulunduğu ve bunun dönem koşullarıyla şekillendiği söylenebilir.

Antik Yunan’da barış anlayışı, belirli dönemlerde gerçekleştirilen barış anlaşmalarına dayanmaktaydı (Yeşilçayır, 2016: 61). Roma İmparatorluğu’nda “Pax Romana”, dışarıdan işgaller karşısında savunma amaçlı olarak İmparator’a sözleşme vasıtasıyla bağlı kalmayı gerektirmiş (Brauch, 2008: 28) ve barış durumu, savaşın yokluğu şeklinde anlaşılmıştır. Bununla birlikte Roma’da şiddet, barışın sağlanması ve devam etmesi için gereken bir unsur olarak kabul edilmiştir. “Eğer barış istiyorsan savaşa hazırlan (si vis pacem para bellum)” şeklindeki Roma deyiimi de bu durumu özetler niteliktedir (Özerdem, 2013: 7). “Pax Britannia” ile denizlerde İngiliz üstünlüğü, kolonilerle zayıf ittifaklar ve ticaret belirtilmektedir (Richmond, 2008: 7-8). Feodal yönetim altında bulunan Orta çağ Avrupası’nda ise, sınırları belirli bir toprak parçası ve egemen eşitlik yerine güç ve otorite ön plana çıkmaktaydı. Bu nedenle 17. yüzyıl itibariyle barışçıl ilişkilerin sağlanabilmesi için norm ve kuralların oluşturulması yönünde talepler ortaya çıkmaya başlamıştır. Böylece hegemonya karşısı bir ittifak ve güç dengesi ile açıklanan Westphalia barışı, dikkate değer ve önemli bir gelişme olarak görölmüştür (Hassan, 2006: 64–65). Göröldüğü üzere farklı biçimlerde ifade edilmiş olsa da barış kavramı, her dönemde üzerinde durulan ve bir düzen arayışının sonucunda ulaşılmak istenilen bir hedef olmuştur.

Barış çalışmalarının öncüsü olan Johan Galtung, Batı’nın barış anlayışına “negatif barış” diyerek, böyle bir durumun barışı anlamada eksik olduğunu vurgulamıştır. Böylece daha kapsayıcı bir barış tanımına ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir (Özerdem, 2013: 6). Nitekim barışı sadece savaşların yokluğu şeklinde görmek yeterince açıklayıcı olsaydı, dünyada savaş durumunda olmayan devletlerin barış içerisinde olduklarını söylemek mümkün olurdu. Ancak geçmişin ve günümüzün devletlerine bakıldığında, savaş dışında kalan nedenlerden de etkilenecek barışın bozulabildiği görölmektedir. Bu nedenle Galtung (1967: 12) barışı, “negatif barış” ve “pozitif barış” şeklinde iki ayrı kavram üzerinden açıklamaktadır. Galtung negatif barış kavramıyla; organize olmuş kolektif şiddetin yokluğuna dikkat çekerken, pozitif barış ile birey grupları arasındaki işbirliği ve bütünleşme gibi dünya toplumları arasındaki iyi unsurlar üzerinde durmaktadır. Dolayısıyla pozitif barış, şiddetin yokluğuna daha az vurgu yapan bir kavramdır.

Galtung tarafından ortaya atılan pozitif barış, devletler için sadece savaşız bir barışı ifade etmenin yanı sıra, savaşa yol açabilecek nitelikteki durumların da olmamasını vurgulamak için kullanılmaktadır. Diğer bir ifadeyle pozitif barış devletlere; silahlanmaya, siyasal baskıya, özgürlükleri engellemeye, şiddetin medya tarafından normal bir durum gibi aksedilmesine son verme çağrısı yapmakta, insan haklarına saygı ve ekonomik ilişkilerde iyileşme sağlanması gerektiği üzerinde durmaktadır (Kakışım, 2017: 33). Bu bağlamda daha kapsayıcı bir barış kavramı, negatif barış ve pozitif barışın birlikte ele alındığı bir durumu çağrıştırmaktadır. Buna göre barış, savaşın ve savaşa yol açabilecek durumların yokluğu olarak ifade edilerek, daha gerçekçi ve kapsayıcı bir anlam kazanmaktadır. Bu tanım, çatışma durumu ile karşılaşılan yerlerde nasıl bir düzenin inşa edilmeye çalışılacağını ve barışın dinamikleri olarak nelerin dikkate alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

II. ÇATIŞMA SONRASI SÜREÇ VE SÜRECİN YÖNTEMSEL BOYUTLARI

Barış, vurgulanan ve ulaşılmak istenilen bir hedef olsa da bu durum dünyada çatışmaların yaşandığı gerçeğini değiştirmemektedir. Devletler, toplumlar veya bireyler arasında çeşitli nedenlerle çatışma yaşandığı gözlemlenebilmektedir. Wallensteen (2002: 16)'da çatışmanın eylem, uyumsuzluk ve aktör şeklinde üç bileşenden oluştuğunu belirtmektedir. Buna göre çatışma, en az iki aktörün aynı anda geçerli bir kıt kaynak elde edebilmek için gayret göstermesi sonucu ortaya çıkan duruma işaret etmektedir. Dolayısıyla çatışmanın, barışa zarar veren ve barışı bozabilen bir durum olduğunu söylemek mümkündür.

Schmid (1968: 224), çatışma ve barış arasındaki ilişki tam olarak açıklığa kavuşturulamamışsa da bu iki kavramın kimi zaman zıt durumları ifade etmek için kullanıldıklarını belirtmektedir. Öyle ki çatışmalar, barış araştırmalarından geçmektedir. Çünkü çatışmaları çözümlenmek mümkündür ve böyle bir yaklaşım idealist veya iyimser bir bakış açısı değil, gerçekçi bir yaklaşımdır (Wallensteen, 2002: 13). Dolayısıyla çatışma sonrası süreçte, barışın yeniden nasıl sağlanacağı önemli olmaktadır.

20. yüzyıl öncesinde meydana gelen çatışmalar sonucunda askeri kayıp daha fazla, sivil kayıp daha az iken, bu durum zamanla tersine dönmüştür. Çağdaş çatışmalarda meydana gelen kayıpların %90'ını siviller oluştururken, %10'luk kısmını ise askeri kayıplar oluşturmaktadır. 1990'lı yıllarda Bosna-Hersek, Ruanda, Doğu Timor, Liberya, Sierra Leone gibi bölgelerdeki durum çağdaş çatışmalara örnektir (Reychler & Langer, 2006: 8). Uluslararası ve ulus-içi çatışmaların değişmesi, çatışma sonrası yeniden yapılanma ve uzlaşma hakkında artan bilgi ihtiyacını gerektirmektedir. Egemen devletler arasında görülen savaşların yerini, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ölümcül silahlı çatışma şekli olan iç savaşlar (devrimler, ayrılıkçı savaşlar, etnik çatışmalar ve terörizm) almıştır. Diğer yandan, dünyada devletler arasında görülen savaşların yeri Avrupa, ABD, Çin ve Japonya iken, son yarım yüzyıldır bu durum Üçüncü Dünya (Asya, Afrika, Latin Amerika ve Orta Doğu) ülkelerinde görülmeye başlanmıştır. Bununla birlikte iç savaşlar yalnızca uluslararası toplumda görülen baskın çatışma biçimi olmakla kalmayıp, aynı zamanda gelecekte herhangi bir zamanda tekrarlamaya olasılığı da yüksektir (Meernik & Mason, 2006: 2-3).

Devlet-içi savaşların artış göstermesi, uluslararası insani faaliyetleri ve barış inşa çabalarını da artırmıştır. Bu kapsamda, savaşı önlemek isteyenler şiddetli çatışmalarda rol alarak savaşın sonuçlarını hafifletmeyi ve tekrar etmesini önlemeyi amaç edinmişlerdir. Bu şekilde sivilleri korumayı amaçlayan sorumluluk, yeni küresel eylem ilkesi haline gelmiştir (Cortright, 2008: 5). Fiziksel şiddete başvurmaksızın toplumdaki farklılıklara çözüm üretecek yollar bulmak barış uygulayıcıları açısından zordur. Bu bağlamda dinamik bir süreç olan barış, son nokta değildir. Dolayısıyla barış yapımcılar, şiddete başvurmadan anlaşmazlıkları nasıl daha etkili bir şekilde çözümlenebileceklerine dair yollar geliştirmenin peşindedir. Bu nedenle savaşa yol açan durumları dönüştürmeyi ve bunları tanımlamayı hedeflemektedirler (Cortright, 2008: 7–8).

Bu kapsamda çatışmanın önlenmesi ve tekrar çatışmaya dönmeyecek şekilde bir barış inşa edilmesi oldukça önemli olmaktadır. Özellikle 20. yüzyıl sonrası dönemde görülmeye başlanan iç savaşlar ve bunların yıkıcı etkilerinin siviller üzerinde yıkıcı etkisini hissettirmesi, bu bölgelerde çatışma durumuna son vererek pozitif barışın sağlanmasını oldukça önemli kılmaktadır. Diğer bir ifadeyle bu bölgelerde savaşa ve savaşa yol açabilecek nedenlere son verilmesi, istikrarlı bir barış için önemli görülmektedir. Bu nedenle, çatışma bölgelerinde uygulanmak üzere çeşitli yöntemler ortaya koyularak uygulanmıştır.

II.I. Çatışma Yönetimi

Çatışma yönetimi, devlet dışında kalan aktörleri hesaba katmayan ve devlet merkezli olmayan meseleleri ihmal eden bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım, uluslararası sistemin temel dinamiklerini devletler, devletlerin çıkarları ve görece yetenekler şeklinde güvenlik çerçevesinde tanımlayan realist düşünceyi temel almaktadır. Çatışma yönetimi yaklaşımları, uluslararası sistem hayali sağlamla

birlikte tarafsız üçüncü taraf veya kendi çıkarlarına göre hareket eden üçüncü taraf tarafından dengelenerek, kontrol edilerek veya yer değiştirilerek çatışan taraflar arasında ilişki sağlamaktadır. Bu durum devletler, bireyler, kurumlar veya örgütler olabilen üçüncü taraflara, kendi görece çıkarlarını hesaplama imkânı sunmaktadır. Barışı korumadan arabuluculuğa kadar gerçekleştirilen müdahale biçimleri çatışan tarafların kaynaklarına, koşullarına ve yapısal durumlarına bağlıdır. Çatışan taraflar açısından, daha fazla çatışmayı devam ettirmenin göze alınamaması durumunda çatışma yönetimi yaklaşımı etkili olabilmektedir (Richmond, 2005: 89–90). Devletler arasında ve devletin içinde yaşanan çatışmaların yönetimlerinin sağlanmasında birçok yöntem bulunmaktadır. Buna göre, karşılıklı düşmanlığın azaltılması için çatışan tarafların birbirlerinden ayrılmaları, bireysel ihtiyaçların karşılanması için güvenli geçitlerin oluşturulması ve çatışmanın son bulması için barış müzakerelerinin gerçekleştirilmesi gerekmektedir (Özerdem, 2013: 60).

II.II. Çatışma Çözümü

Çatışan taraflar arasında barış müzakeresinin bulunmadığı bir çatışma çözümünden söz etmek zordur. Bu nedenle barış müzakereleri çatışma çözümünün ayrılmaz bir parçasıdır. Ancak çatışan taraflar arasında barışın sağlanması için müzakereden daha fazlasına ihtiyaç duyulduğunda, uzun süreli bir barış oluşturulamamaktadır. Yine de barış müzakeresi barışın devamı için gerekli görülmektedir. Bu noktada çatışma çözümü, çatışan tarafların bir müzakere vasıtasıyla temel uyuşmazlıkları çözümlendiği, birbirlerinin varlığını kabul ettiği ve birbirlerine karşı her türlü şiddet eylemine son verdiği durumu ifade etmektedir. Öyle ki çatışma çözümü, çatışmanın ardından gerçekleşen bir durumdur (Wallensteen, 2002: 8). Dolayısıyla çatışma çözümü silahlı çatışmanın son bulması için gerçekleştirilen faaliyetler için kullanılmaktadır. Bu hedefin gerçekleştirilmesi noktasında ise çeşitli yöntemler bulunmaktadır. Bunlar içerisinde zorlayıcı olmayan yöntemleri; müzakere için iyi niyet oluşturulması, tarafların birbirleriyle olan münasebetlerinde kuralların ve hedeflerin belirlenmesi, bilginin iletimi ve diplomatik ikna şeklinde sıralamak mümkündür (Özerdem, 2013: 61).

III. LİBERAL BARIŞ İNŞASI

Uluslararası toplumda çatışma önleme ve çatışma yönetiminin yerine, zaman içerisinde “barış inşasına” doğru bir yönelim gerçekleşmiştir. Bu kapsamda uluslararası örgütler Haiti, Sierra Leone, Doğu Timor gibi yerlerde ön sıralarda yer alarak faaliyet yürütmüştür. Bu faaliyetler örgüt kurucuları tarafından öngörülmemiştir. Aynı zamanda bölgesel ve küresel örgütlerin sözleşmelerinde de bu gibi faaliyetlerle ilgili hükümler bulunmamaktadır. Yani barış inşası geçmişteki kolektif güvenlikten ve barışı koruma eylemlerinden önemli bir kopuşu temsil etmektedir (Diehl, 2006: 107). Barış inşası çatışmaya meyilli olan ve çatışma sonrası ölkelerde çatışmanın tekrar ortaya çıkmasını önlemeyi, uzun süreli ve kendi kendine yetebilen bir barış oluşturmayı hedeflemişse de, bu hedef demokrasi, piyasa temelli ekonomik reformlar ve diğer kurumların teşvik edilmesi ile ilişkilendirilen liberal barış inşasının doğası ve etkisi nedeniyle, bilim ve siyasette tartışma ve ihtilafa yol açmıştır (Newman vd., 2009: 3). Liberal barış fikri, şiddeti sonlandırma ve daha da önemlisi siyasal anlamda çatışma olarak tanımlanan durumu sonlandırma vasıtasıyla liberal topluma dönüşümü üstlenmektedir. Bu nedenle, askeri unsurların yanı sıra uluslararası kamu hizmetine de ihtiyaç duyan liberal barış projesi, barış inşası ve hatta bir devlet inşası projesi olarak tanımlanmaktadır (Jabri, 2010: 41–42).

Çatışma yönetimi ve çatışma çözümü yaklaşımlarının birleşmesine rağmen barış inşası, yukarıdan-aşağıya bir biçimde elitler tarafından yönlendirilen resmi süreçlere odaklanmaktadır. Barış, şiddetin yokluğundan daha fazlasını ifade etmesine rağmen, barış inşasının çatışmanın nedenleriyle olan ilişkisi sınırlı kalmıştır. Bu durum kısmen de olsa liberal ideolojiden kaynaklanmaktadır. Bu kapsamda çatışmanın yerel, bölgesel ve eyalet görünümünü ve aktörlerini bir araya getirme girişimi olarak barış inşası, çok düzeyli bir yaklaşımdır. Bununla birlikte, birçok sorun ve dinamiğin çatışan boyutları ile başa çıkabilecek çeşitli aktörleri bir araya getirdiğinden ötürü de çok boyutludur (Richmond, 2008: 105).

III.I. Liberal Barış İnşası ve Sonuçları

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından hükümet üzerinde kontrol kurmayı hedefleyerek birçok farklı biçimde görülebilen iç savaşlar, küresel çatışmanın değişmez bir parçası haline gelmiştir (Wallensteen, 2002: 191). Bu konuda Eriksson ve Wallensteen (2004: 626)'de 1989-2003 yılları arasında meydana gelen çatışmaların analizini gerçekleştirdikleri çalışmada, belirtilen tarihler arasında meydana gelen çatışmaların çoğunluğunun iç çatışma şeklinde meydana geldiğini ortaya koymuşlardır. Buna göre; belirtilen tarihler arasında toplamda meydana gelen 116 çatışmanın 89 tanesi iç çatışma özelliği gösterirken, devletler arasında ise sadece 7 adet çatışma gerçekleştirdiğini kaydetmişlerdir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde, daha çok iç çatışma biçiminde görülen çatışmaların yaşanmasını daha olası hale getiren belirli durumlar mevcuttur. Buna göre, demokratik kurumların ve hukukun üstünlüğünün bulunmadığı, devlet kurumlarının ve meşruiyetinin sarsıldığı, toplumun aşırı biçimde yoksullaştığı ve ekonominin başarısızlığa uğradığı, ekonomik büyüme modellerinin tersine döndüğü (bu örnekleri artırmak mümkündür) çevreler, ülkeleri çatışma yaşamaya daha elverişli hale getirmektedir (Reychler & Langer, 2006: 9). Dolayısıyla çatışmacı, siyasal olarak istikrarsız ve sosyo-ekonomik açıdan ayrılmış ülkelerin, nasıl daha istikrarlı siyaset, ekonomi, eşitlik ve refah sağlayabilecekleri oldukça önemlidir (Reychler & Langer, 2006: 4). Batılı birçok hükümet ve vatandaşları temel özgürlükler, hukukun üstünlüğü ve barışçıl bir hükümeti sağlayacak unsurları güçlendirmek suretiyle, iç savaş sonrası kendilerine daha iyi bir şekilde geçiş yapabilecek ülkelere yardım yapılması fikrini ve uygulamasını desteklemektedir (Merlingen & Ostrauskaite, 2000: 297). Birbirinden farklı alanlarda, geçerli bir dünya düzeni oluşturmayı hedefleyen girişimlerde, "liberal barış" temel yaklaşım olarak ortaya çıkmaktadır (Richmond, 2008: 9).

Liberal barışın temelinde ideal barış şekli olarak görülen, ütöpik düşünce bulunmaktadır. Buna göre bir hegemon tarafından sağlanacak olan barış; aktörlerin hakları, haklı savaş düşüncesi, kendi geleceğini belirleme ve demokrasi, uluslararası hukuk ve ilk ortaya çıktığı şekliyle insan hakları, iş birliği ve onay şeklinde temel değerlere göre tasvir edilecek, sağlanacak, uygulanacak ve kontrol edilecektir (Richmond, 2008: 33). Bu düşüncenin temelleri Kant'ın (1795) "Ebedi Barış" çalışmasından gelmektedir. Kant çalışmasında, demokrasi ve liberalizmin barış sağlayacağını belirtmiştir (Cortright, 2008: 241).

Bu doğrultuda, teorik temelini liberal toplumların iç ve uluslararası ilişkilerinde liberal olmayan devletlere göre daha barışçıl olduklarını belirten liberal barıştan alan, çağdaş barış inşası "liberal barış inşası" olarak nitelendirilmektedir. Bu teorinin farklı bir biçimi ise, demokratik devletlerin anayasal kısıtlamaları nedeniyle birbirleriyle savaşmayacağını belirten "demokratik barış" teorisidir. Aynı zamanda bu ülkeler ekonomik olarak birbirlerine bağlı olduklarından, savaşa girmeleri ekonomilerine zarar verebilecektir (Newman ve ark., 2009: 11). Buna göre liberal düşünürler, 18. yüzyıl itibariyle demokrasi ve serbest ticaretin savaşları önleyeceği üzerinde durmakta, demokratik süreç ve kurumların, yönetici elitlerin gücünü ve şiddete yönelimini engelleyeceğini belirtmektedir. Aynı zamanda serbest ticaret vasıtasıyla da bireyler arasındaki yapay engellerin aşılacağı, bireylerin topluluk haline geleceği vurgulanmaktadır (Burchill, 2005: 59).

John Locke ve Adam Smith gibi Aydınlanma dönemi düşünürlerinin yazılarına kadar geriye getirilebilen bu fikirler, liberal siyasal teori savunucusu olan Wilson'un yükselen bir gücün lideri olmasıyla birlikte, siyasal anlamda güçlü bir ilgi toplamaya başlamıştır (Paris, 2004: 41). Ancak liberal düşüncenin savaşların son bulabileceğine ilişkin tasavvurları, 1930'lu yılların gelişmeleri karşısında sorgulanmaya başlanmıştır. Wilson tarafından önerilen Milletler Cemiyeti, barışı sağlama sınavında başarı gösterememiştir. Öyle ki Cemiyet, 2. Dünya Savaşı'nın önüne de geçememiştir

1930'lu yılların gelişmeleri neticesinde sorgulanmaya başlayan liberal barış için, özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılması yeni bir gelişme olmuştur. Böylece liberal barış ekonomik, sosyal ve siyasal müdahalenin artan bir şekilde parçası olmaya başlamıştır (Richmond, 2005: 52). Bu unsurların

ışığında liberal barış, Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası toplumun çatışma bölgelerine barış ve demokrasi getirmek amacıyla uyguladığı bir model olmuştur (Richmond & Franks, 2008: 5). Diğer bir ifadeyle liberal barışın, barış inşa etmeyi hedefleyen bir model olduğunu söylemek mümkündür.

Liberal barış, karmaşa ve karşılıklı çıkar sistemi olarak kavramsallaştırılabilir. Uluslararası ve bölgesel örgütler vasıtasıyla faaliyet göstermesi liberal barışın resmi yapıda olduğunu gösterirken güç ve etkisi ise, gayri-resmi yapısını göstermektedir. Bir anlamda, devletlerle ve kurumlarla faaliyet yürütecek sistemin bir araya gelmesidir. Bu kapsamda da liberal barış, çeşitli zamanlarda ve yerlerde insani güvenlik, demokratikleşme, serbest piyasa ekonomisi ve koruma sorumluluğunu yerine getirmeyi hedeflemiştir (Mac Ginty, 2011: 36). Bu amaçlar doğrultusunda barış inşasının uygulayıcıları olarak BM (Birleşmiş Milletler) ve BM'nin uzmanlık kuruluşları olan AGİT (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı), AB (Avrupa Birliği), IMF (Uluslararası Para Fonu) ve Dünya Bankası gibi oluşumlar sıralanabilmektedir (Paris, 2004: 22).

Temel barış inşa yaklaşımı olan liberal barış, birçok ülkede istikrarlı bir barış oluşturma girişimindeki başarısızlığı nedeniyle eleştirilmektedir. Bu durum liberal barışın yerel koşulları göz ardı etmesinden ve devlet düzeyli yapılara odaklanarak devlet altı ve devlet dışı aktörleri ihmal etmesinden kaynaklanmaktadır (Overhaus & Peter, 2012: 1). Öyle ki devlet inşası, liberal barış müdahalelerinin temel işlevlerinden biri haline gelmiştir. Devlet, liberal norm ve uygulamaların aktarılmasında temel kurumsal birimdir. Birçok durumda, liberal barış müdahalelerinin büyük çoğunluğu devletin reformu üzerinde durmakta, yani diğer faaliyetleri ikincil derecede önemli görmektedir. Bununla ilgili barış inşasının devlet inşasına dönüştüğünü destekleyen birçok örnek bulunmaktadır. Her ne kadar söylemler “toplumlar” ve “katılım” hakkında olsa da, dünyadaki barış destek operasyonlarının büyük çoğunluğu devletin reforme edilmesi ile ilgilenmektedir (Mac Ginty, 2011: 136–137).

Liberal barışa daha geniş bir bakış açısı ile bakıldığında, bunun küresel Kuzey³'in güçlü aktörleri tarafından barış yapma, barış inşası, yeniden yapılanma ve kalkınmanın temel şekli olduğu görülmektedir. Öyle ki liberal barışın temel unsurları, küresel Kuzey'in önde gelen devletleri ve onların kontrolünde bulunan uluslararası kurumlar tarafından oluşturulmaktadır. Dolayısıyla liberal barış, yukarıdan-aşağıya barış yapma şeklidir (Mac Ginty, 2010: 395–396). Birçok uluslararası örgüt ve programlar Batı'nın çıkarları doğrultusunda hareket etmektedir. Örneğin, gelişmiş ülkeler en fazla personel ile BM'ye katkı sağlarken, bu görevlerinde ortaya koydukları ise, büyük devletlerin çıkarları olmaktadır. (Mac Ginty, 2011: 34). Diğer bir ifadeyle liberal barış, güçlü aktörler tarafından uygulanmakta ve yerel koşullar yerine bu aktörlerin çıkarlarına hizmet etmektedir.

Liberal barış, iç savaştan çıkan toplumlarda düşük düzeyli bir barış oluşturmaktadır. Yani doğrudan şiddet sonlandırılmış, barış müzakeresi imzalanmış, uluslararası barış yardımı gerçekleştirilmiş olsa da, diğer ayrımcı türlerin ve doğrudan olmayan yapısal şiddetin sürdüğü gözlemlenmektedir. Bu şekliyle barış; güvensizlik, yoksulluk, ayrımcılık ve siyasal durgunluk olarak nitelendirilmektedir (Mac Ginty, 2011: 42). Diğer yandan liberal barış inşasının ortaya koyduğu ilkeler (liberal demokrasi, liberal insan hakları, piyasa...), evrensel değildir. Ayrıca refah üzerine eski liberal yaklaşımları yerinden eden, liberal barış ve liberal barışın neo-liberal boyutları her zaman çatışmacı veya bölünmüş toplumlara uygun olmamaktadır (Newman ve ark., 2009: 12).

Soğuk Savaş sonrası dönemde önem atfedilen, çatışma bölgelerinde liberal barış vasıtasıyla barış inşa etme çabaları, somut örneklerde başarı yerine başarısızlık olarak tarihteki yerini almıştır. Zamanla çatışma sonrası süreçte yeniden yapılanmanın zorlukları daha görünür hale gelmiştir. Öyle ki çatışma bölgesinde hızlı bir şekilde seçimlerin düzenlenmesi ve ekonomik reformların gerçekleştirilmesi bazı durumlarda istikrarlı ve kalıcı bir barış yerine, istikrarsızlaştırıcı sonuçlara yol açmıştır. Örneğin 1993'te Kamboçya'da uluslararası barış inşasında görev alanlar ülkede seçimleri düzenleyerek, görevlerini başarıyla tamamladıklarını belirtmişlerdir. Barış inşacıların bölgeden ayrılmalarının ardından ise, ülkedeki düzen uzun zamandır güçlü bir diktatör olan Hun-Sen tarafından

³ “Küresel Kuzey” ve buna karşılık “küresel Güney” kavramsal ve teorik olarak dünyanın ikiye bölünmüşlüğüne ifade etmektedir. Buna göre küresel Kuzey; kuzey yarımkürenin (Avustralya dışında) endüstrileşmiş ülkelerini ifade etmek üzere kullanılmaktadır (Heywood, 2019: 483).

bozulmuştur. Benzer durum Liberya için de söz konusudur. Liberya’da 1997 yılında, çatışma sonrası seçimler başarılı bir şekilde yerine getirilmiş ve barış inşa operasyonu başarısını ilan etmiştir. Fakat seçimin kazananı Charles Taylor ülkedeki demokratik unsurları yok etmeye ve siyasal rakiplerini bastırmaya başlamıştır. El Salvador ve Nikaragua’da ise, siyasal reformlar büyük ölçüde başarılı olmasına rağmen, ekonomik liberalleşmenin yerine getirilememiş olması çatışan taraflar arasındaki sosyo-ekonomik eşitsizliği daha da artıran bir gelişme olmuştur (Paris, 2010: 341). Soğuk Savaş sonrası dönemde meydana gelen birkaç örnekte de gösterildiği üzere liberal barış, bir başarı değil başarısızlık örneğidir. Sonuçları itibariyle sürdürülebilir bir barış inşa edemeyerek çatışma bölgesindeki istikrarsızlıkları ya devam ettirme ya da bölgeye yeni istikrarsızlıkları eklemleme suretiyle bu başarısızlığını göstermektedir.

Sonuç olarak, tüm metodolojilerin uygulandığı ve bu nedenle de dünyadaki yeni gelişmeleri anlayabilecek yeni bir yaklaşım gerekmektedir (Eminoğlu, 2018: 687). Bu konuda liberal barışı savunan kesim tarafından, eleştirilere “alternatifinin bulunmadığı” şeklinde açıklama getirilmektedir. Fakat bu açıklama gerçeği yansıtmamaktadır. Nitekim liberal barışın alternatifi bulunmaktadır (Richmond, 2011: 2). Bu kapsamda barış inşa etmede, liberal barış tek ve elzem çözüm olarak kabul edilmemelidir.

III.II. Bosna-Hersek’te Liberal Barış İnşasının Sonucu: İstikrarsız Süreç

Birçok çatışma bölgesinde olduğu gibi Bosna-Hersek de liberal barışın, başarısız sınav verdiği ülkelerden bir tanesidir. Öyle ki Bosna-Hersek’te yaşananlar günümüze kadar gelen bir süreci ifade etmektedir. Bu nedenle Bosna-Hersek, kendi içerisinde ayrı olarak incelenmek suretiyle sürdürülebilir bir çözüm sağlayacak barış yaklaşımını ortaya atabilmek için tercih edilmiştir. Diğer bir ifadeyle ortaya atılacak yaklaşımın somut temellerinde, Bosna-Hersek’te yaşananlar dikkate alınacak ve buna göre güncel gelişmeleri yakalayabilecek yeni bir yaklaşım ortaya atılacaktır.

Soğuk Savaş sonrası küresel sistemde meydana gelen ciddi birçok çatışma arasında, Eski Yugoslavya’da yaşananlar politikada ve medyada büyük ilgi uyandırmıştır. Diğer çatışma bölgelerine göre, bu bölgedeki çatışmalar sonucunda daha az sayıda hayatını kaybeden ve yaralı insan bulunmasına rağmen, bu bölge küresel toplum üzerinde bıraktığı etki nedeniyle dikkat çekmektedir (Ober, 2007: 64). Bosna-Hersek’te hiçbir dönemde istikrarlı liberal demokrasi hüküm sürmemiştir. Buna göre bugünkü topraklarda; Osmanlı İmparatorluğu (1463-1878), Avusturya-Macaristan İmparatorluğu (1878-1918), Eski Yugoslavya (1918-1941) hüküm sürmüştür. İkinci Dünya Savaşı sırasında Bosna-Hersek, Hırvat Devleti ile birleştirilmiş ve 1990 yılında serbest seçimler düzenlenene kadar Yugoslav komünizmi altında yönetilmiştir. Yugoslavya’nın dağılma sürecinin başlamasıyla 1992 yılında ilan edilen bağımsızlık, uluslararası alanda kabul görmüştür. Bununla birlikte Bosna-Hersek, başlayan savaş ve uluslararası yönetimin dayatıldığı bir bölge olmuştur (Chandler, 2000: 35).

Bosna-Hersek’i de kapsayan Yugoslav Sosyalist Federe Cumhuriyeti’ni oluşturan altı cumhuriyetten, Slovenya ve Hırvatistan’ın 1991 yılında bağımsızlıklarını ilan etmeleriyle bölgede dağılma süreci başlamıştır (Dempsey, 1998: 7). Yugoslavya’nın dağılmasıyla birlikte bağımsızlık ilan etme kararı alan Bosna-Hersek’te artan etnik ve kültürel sorunlar, ülkeyi 3 yıl sürecek bir iç savaşa sürüklemiştir. İç savaşın ardından imza edilen Dayton Barış Anlaşması ise, ülkede “soğuk barış” dönemine zemin hazırlamıştır. Boşnak, Hırvat ve Sırlar’ın bulunduğu Bosna-Hersek Cumhuriyeti’nde, Hırvat ve Sırlar’ın kendilerini farklı kimlik ve devlet çatısı altında tanıtmaları ülkedeki problemlerin temelini teşkil etmektedir. Diğer bir ifadeyle, Bosna-Hersek vatandaşı olma durumu yalnızca Boşnak nüfus tarafından benimsenmiştir. İmza edilen Dayton Barış Anlaşması ise ülkedeki iç savaşın son bulmasında etkin olabilmişse de anlaşma ile öngörülen Bosna-Hersek Federal Cumhuriyeti’ne yeni sorunlar getirmiştir (Tüysüzoğlu, 2016: 76). Dolayısıyla Yugoslav Federasyon’unun altı Sosyalist Cumhuriyeti’nden bir tanesi olarak kurulan Bosna-Hersek’te (Mac Ginty, 2011: 141), temelde milliyetçi nedenlerle alevlenerek başlayan iç savaşın ardından ortaya koyulan Dayton Barış Anlaşması’nın etkinliğini sorgulamak gerekmektedir.

Dayton Barış Anlaşması, Amerikan Dış Politikası'na ait bir girişimdir. Bu girişim Eylül 1995'te, ABD'nin önderlik ettiği NATO hava saldırılarının Sırp askeri hedeflerini vurması ile başlayan ve ardından ABD özel temsilcisi Richard Holbrooke tarafından siyasi baskının başlatıldığı bir süreci belirtmektedir (Dempsey, 1998: 2). Böylece Bosna iç savaşını sona erdiren Dayton Barış Anlaşması, 14 Aralık 1995'te Boşnak Başkan Aliya İzzetbegoviç, Sırp Başkan Slobodan Milošević ve Hırvat Başkan Franjo Tuđman tarafından imzalanmıştır. Anlaşma temelde, askeri faaliyetler üzerinde uluslararası kontrol oluşturmayı, barışın sağlanması ve yeni devletin yeniden yapılandırılması ile ilgili uzun vadede bölgeye dair çerçeve sunmayı hedeflemiştir. Bu şekilde oluşturulacak yeni devletin, uluslararası denetime bağlı olması öngörülmüştür. Böylece savaşın ardından ilk genel seçimler düzenlenene kadar geçiş yönetiminin, uluslararası biçimde sağlanması hedeflenerek, sonrasında merkezi yetkililere sınırlı resmi yetkiler verilmesi hedeflenmiştir. Silahlı güçler ve devlet kurumlarının kontrolü, altı yıl süreyle görev yapmak üzere ülkeye dışarıdan atanan bireyler ve uluslararası örgütler tarafından yerine getirilecektir. Ülke üzerinde oluşturulan bu yönde bir uluslararası ilgi Bosna-Hersek Anayasası'nda belirtilmektedir. Bununla birlikte, askeri, siyasi, hukuki ve ekonomik yeniden yapılanmanın denetlenmesi BM, Avrupa Konseyi ve AGİT veya IMF tarafından atanacak dış idareciler tarafından yerine getirilecektir (Cretu, 2015: 2). Anlaşmanın önemli maddeleri ise (Sobotay & Akgün, 1998: 23);

- Bosna-Hersek, Bosna ve Hersek Federasyonu ve Sırp Cumhuriyeti şeklinde iki ayrı entiteyi ifade etmektedir.
- Bosna-Hersek tek bir devleti ifade etmek için kullanılmaktadır.
- Devletin bir anayasaya sahip olması gerekmektedir.
- Tüm halkların her iki entitede de özgür bir şekilde seyahat hakkı bulunmaktadır.
- Anlaşmanın uygulanabilmesi ile ilgili sorumluluk 12 ay süre için, 60.000'e yakın askerden oluşan NATO Uygulama Gücü (SFOR)'a verilmiştir.
- BM Güvenlik Konseyi, cumhuriyetlere uygulanan silah ambargosu kararını iptal etmektedir.
- Anlaşmanın sivil hususları ile ilgili "Yüksek Temsilcilik" kurulması kararlaştırılmıştır.

Önceliği çatışmaların bir an evvel durdurulması olan Dayton Anlaşması'nın yönetime dair hükümleri üzerinde çok fazla düşünülmemiştir. Diğer yandan Dayton ile elde edilecek başarı Washington ve Brüksel için de prestij oluşturabileceğinden bir an evvel sonuca ulaşılması hedeflenmiştir (Tüysüzöğlu, 2016: 84). Anlaşma resmi olarak savaşa son vermiş olmakla birlikte, bölgeye sömürge döneminden itibaren görülmemiş bir kontrol sistemi getirmiştir. Anlaşma hükümlerine göre uluslararası aktörler, ülke ve ülke halkı üzerinde gözetleme, müdahalede bulunma ve düzenleme gerçekleştirebilecektir (Merlingen & Ostrauskaite, 2000: 303). Dayton, uluslararası toplumun Bosna-Hersek'te seçimleri düzenlemesinden yerel yetkilileri denetlemesine kadar, insan haklarını kontrol etmesinden bölgesel silah kontrol programlarını uygulamasına kadar her alanına müdahale edebilmesine imkân veren yasal temelleri sunmaktadır (Belloni, 2001: 164). Bu durum liberal barış inşasının yukarıdan bir biçimde uygulandığını ve yerel yerine müdahale eden aktörlerin yararını temsil ettiğini göstermektedir. Öncelikle ve bir an evvel negatif barışın sağlanmasını hedefleyen anlaşmadan kaynaklı olarak, ülkede günümüze gelinceye kadar devam eden pek çok sorun bulunmaktadır. Diğer bir ifadeyle liberal barış, sadece savaşa son vermiş ancak ülkede sürdürülebilir bir barış inşa edememiştir.

Uzun vadede barış inşası ve özerklik noktasında, insan hakları alanında gerçekleştirilen dış düzenlemeler endişe vericidir. Öyle ki hukuk sisteminde dışarıdan dayatılan reformlarla savaş suçlarının takip edilmesi ve insanlara yer değiştirmek yerine geri dönmeleri için uluslararası baskı yapılması Bosna-Hersek'te yaşayanlara kendi yaşamları üzerinde oldukça sınırlı kontrol hakkı vermektedir (Chandler, 2000: 110). Holbrooke (1998: 437–438)'de, Dayton'un en büyük zayıflığının, birbirlerine düşman Sırp ve Hırvat-Müslüman ordularını ülkede bırakmış olmasından kaynaklandığını belirtmektedir. Ayrıca NATO'nun silahtan arındırma ile ilgili sorumluluk yüklenmeyişi, Bosna-

Hersek'te silahsızlanmayı ve tek bir ordunun oluşturulmasını mümkün kılmamıştır. Bir diğer durum, anlaşmanın Sırlar'a, Sırp Cumhuriyeti olarak bölgede varlık göstermelerine izin vermiş olmasından kaynaklanmaktadır. Bu durum ülkede çeşitli sorunlara yol açmıştır (Holbrooke, 1998: 437–438). Öyle ki bu durum bölgede isyancı konumunda olan Sırlar'a yasal statü tanınması demek olduğundan, Boşnaklar tarafından kabul edilemeyecek bir durumdur ve ülkenin istikrarını engellemektedir.

Savaş sonrasında azınlıkta kalan etnik gruplar için zaten zor olan durum, Dayton'un Bosna-Hersek için dayatmış olduğu siyasal sistem nedeniyle karmaşıklaşmıştır. Bu karmaşık durum Dayton Anlaşması Ek 4'te yer alan Bosna-Hersek Anayasası'nın, kurumsal düzeyde etnik ayrılığı ve uzlaşmaz çoklu etnik yapıyı belirlemesinden kaynaklanmaktadır (Cretu, 2015: 3). Ülkedeki bölünmüşlük, Bosna halkının talepleri doğrultusunda değil, uluslararası toplumun eylemlerinin sonucunda meydana gelmiştir. Uluslararası kurumlar Dayton'u demokratikleşme ve sorunların çözümünde bir ölçüt olarak görürken, liberal eleştirilenler ise savaş ve bölünmeden sorumlu milliyetçi elitlerle bir uzlaşma olarak değerlendirmektedirler (Chandler, 2000: 164). Dolayısıyla Bosna-Hersek Anayasası, ülkede bir bütünlük oluşturarak barışı teşvik etmek yerine, ülkede ayrılık oluşturacak ve bunu destekleyecek hükümleri içermektedir ki bu da sürdürülebilir barışın önündeki engellerden bir diğereğidir. Nitekim etnik bölünmüşlük ülkede çeşitli sorunlara neden olmaktadır.

Etnik çatışmalara ve mücadeleye son vermek üzere ülkeye dayatılan anayasa ile üç başlı ulusal hükümet oluşturulmuştur (Phillips, 2004: 64). Bu durum karmaşık siyasi yapıyı ülkede zaman zaman hükümetin kurulmasını güçleştirmektedir. Hükümetin kurulabilmesi için Sırp, Hırvat ve Boşnaklar'ın ortak bir karara varması beklendiğinden, 2010 yılı seçimlerinde hükümet kurulması için 16 ay, 2014 seçimlerinde ise 5 buçuk ay gecikmiştir. En son 2018 yılı ekim ayındaki seçimlerde de benzer durum yaşanmış ve yine hükümetin kurulması gecikmiştir. Hükümetin kurulmasını güçleştiren bir diğer neden ise, üç etnik grubun NATO üyeliği konusunda farklı görüş benimsememiş olmasından kaynaklanmaktadır (Küçük, 2019). Ülkedeki siyasal karmaşıklık NATO üyeliğinin yanı sıra ülkenin AB üyelik süreci ve ülke ekonomisinde de görölmektedir (Dayton Anlaşması ve Bosna-Hersek'e Giydirdiği Deli Gömleği). Bu bağlamda Batı'nın ürünü olan Dayton ile öngörülen anayasadan kaynaklı hükümlerin ülkede siyasi, sosyal ve ekonomik sorunları tetiklediğini söylemek mümkündür.

Bosna savaşı sırasında neredeyse 250.000 sivil hayatını kaybederken, 175.000 kişi de savaşta yaralanmıştır. 1.150.000 kişi farklı bir ülkeye veya şehre göç etmek durumunda kalmıştır. Ülkedeki sanayi üretimi, savaştan önceki yıla göre %9 oranında azalmıştır. Birçok ev tahrip edilmiş, ülke birçok yönden zarar görmüş, bölge halkı yardıma muhtaç hale gelmiştir (Sobutay & Akgün, 1998: 25-26). Bu nedenler göstermektedir ki bölgede inşa edilecek sürdürülebilir barış oldukça önemli ve acildir. Ancak Eski Yugoslavya'da çatışmanın sosyo-psikolojik boyutlarını hafife almak veya göz ardı etmek gerçek çatışma çözümü, barış ve istikrarı engellemektedir. Nefret, güvensizlik, uyumsuzluk, travma, küçük düşme gibi unsurlar uluslararası toplumun barışı sağladığını düşündüğü cumhuriyetleri nitelemektedir. Tito dönemi ile kıyaslandığında, Eski Yugoslav Cumhuriyetleri arasında daha az etnik çeşitlilik, bir arada yaşama ve iş birliği gözlemlenmektedir. Bu nedenle gelecek çatışmaları önleyebilmek için, uluslararası toplumun teşvik etmeye çalıştığı durumlarda insani sorunlar ortaya koyulmalıdır (Oberge, 2007: 80-81). Yani sadece devletin değil, savaşta zarar gören toplumun ve bireyin rehabilitasyonu da oldukça önemlidir. Dolayısıyla çatışma bölgelerinde barış inşası, bölgenin her anlamda rehabilitasyonunu sağlayacak ekipmanlara sahip olmalıdır. Ancak liberal barış böyle bir içeriği ifade etmemektedir.

Soğuk Savaş sonrası dönemin liberal barış müdahaleleri ile ortaya çıkan yukarıdan aşağıya, teknokratik, neo-liberal ve istikrarsız sonuç, Dayton Anlaşması'na yöneltilen eleştirilerle uyumludur (Mac Ginty, 2011: 143). Liberal barış; liberal devletler, örgütler ve kurumlar tarafından evrensel olarak belirlenmiş ilkelere göre çok taraflı garanti edilmiş, demokratik ve çatışmayı, baskıyı, az gelişmişliği ve insan haklarını geliştirecek mekanizmaları bir araya getirmeyi hedeflemektedir. Ancak bu şekilde görevlendirilen kurumlar ve örgütlerin çoğu şeffaflık ve demokrasiden uzaktır (Richmond, 2005: 54).

Liberal barış, Bosna-Hersek'te çatışmaların durdurulması noktasında başarılı olmuşsa da, Dayton Barış Anlaşması ile dayatılan hükümler ülkeyi istikrarsızlaştırmış ve pozitif barış ihtimalinden uzaklaştırmıştır. Liberal barış vasıtasıyla barış inşasında, müdahale edenin çıkarları ön planda olup; bu durum liberal barışın temel eleştirisi noktasıdır. Diğer yandan liberal barış tarafından ihmal edilen, çatışma bölgelerinde rehabilitasyonun sağlanması da sürdürülebilir barış için ivedilikle halledilmesi gereken bir diğer meseledir. Çalışmada görüldüğü üzere liberal barış inşası sonuçları itibariyle bölgede başarılı sonuçlar elde edememiş ve ülkedeki sorunların günümüze kadar uzanmasına yol açmıştır. Bu nedenle liberal barışın başarısız olduğu nedenler dikkate alındığında, belirli sonuçlar açığa çıkmaktadır ki bu sonuçlar çalışmada hibrit barışın önemini ortaya koymaktadır.

IV. SÜRDÜRÜLEBİLİR BARIŞ DÜZENİ: HİBRİT BARIŞ

20. yüzyıl barışın sömürge, sosyal ve otoriter biçimlerinin ve çağdaş liberal barış görüşlerinin gelişimine tanıklık etmiştir. Sömürgeciliğin ve sonrasında Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle ortaya çıkan liberal enternasyonalizm, tamamı benzer içeriğe sahip olan liberal kurumsallık, demokratik barış ve liberal barışa dönüşmüştür. Ancak bu dönüşüm devlet, devlet-dışı aktörler, piyasa, sermaye ve çeşitli örgütlerin yanı sıra farklı normatif ve kültürel görüşlerin de dahil olduğu bir dizi perspektif tarafından sorgulanmaktadır. Örneğin kuzeyli olmayan (non-Northern) aktörlerde son zamanlarda meydana gelen yükseliş, bu devletlerin çıkarlarının ve değerlerinin tartışmalara ve politikaya eklenmesine yol açmıştır. Tartışmaların temel nedenini, liberal demokratik, kapitalist barış modeli oluşturmaktadır (Richmond, Pogodda, & Ramovic, 2016: 1–2). BM ve BM Kalkınma Programı tarafından ortaya koyulan ülke odaklı bir dizi veri ve deneyim, liberal barış inşasının günlük yaşam üzerindeki etkisinin, liberal barışın kurumsal destekçileri, donör ve kalkınma toplulukları ve Uluslararası Finans kurumu tarafından sıklıkla ifade edildenden daha az olduğunu göstermektedir (Richmond, 2011: 7). Bu durum liberal barış inşasının görece başarılarına rağmen, bir krizde olduğunu ve sınırlandığını ortaya koymaktadır (Anam, 2018: 38).

Bu bağlamda Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile ön plana çıkan liberal barış fikri, Soğuk Savaş sonrası dönemde birçok çatışma bölgesinde hakim barış inşası anlayışı haline gelmesine rağmen, sürdürülebilir bir barış inşa edememiş ve bu da liberal düşüncenin sorgulanmasına yol açmıştır. Liberal barış, negatif barışın sağlanmasında etkin olabilmişse de pozitif barışı garanti edememiştir. Çatışma sonrası süreçte ortaya çıkan sorunlar, liberal barış inşasının eksikliklerine işaret etmektedir ki bu durumda, çatışma bölgelerinde hibrit barış yaklaşımına duyulan ihtiyaç belirginleşmektedir. Öyle ki hibrit barışın, barış inşa faaliyetlerine temel teşkil eden liberal barışa alternatif oluşturarak, sürdürülebilir barışı daha mümkün hale getireceği beklenmektedir. Diğer bir ifadeyle, “liberal” ve “yerel” arasındaki uzlaşmayı temsil eden hibrit barış yaklaşımının, pozitif barışa katkı sağlayacağı fikri desteklenmektedir.

Hibrit barış yaklaşımı, “hibrit barış yönetimi”, “hibrit siyasi düzeni”, “hibrit barış sahipliği (hybrid peace ownership) ve “yerel-liberal hibridite” gibi farklı terimlerle kullanılabilir. Her terim, bilim insanlarının hibrit barışın nasıl anlaşılması gerektiğine ve hibrit barış yaklaşımının çatışma sonrası barış inşasında nasıl işlediğine yönelik temel vurgularını ortaya koyacak şekilde kullanılmaktadır (Anam, 2018: 41). Hibridite; antropoloji ve sömürge sonrası çalışmalar ve çağdaş güvenlik, barış ve çatışma çalışmalarında rastlanılan bir kavramdır (Mac Ginty, 2010: 392). Birçokları tarafından, ilk barış inşa operasyonlarının yerel aktörlerle ilişki kurmada başarısız oldukları ve bu nedenle de çatışma sonrası devlet, toplum ve toplulukların temiz bir sayfa açamadıkları kabul edilmektedir (Millar ve ark., 2013: 137). Barış inşa uygulamalarının sosyal adalet, ihtiyaçlar, refah ve kültür konularını vurgulaması gerektiği ve bu konuların ana akım teorik ve politik gündemde büyük bir boşluğu temsil ettiği uzun zamandan beri tartışılmaktadır. Liberal barış inşası, çatışma sonrası sürece ait konuları uzaklaştırmış ve marjinalleştirmiş durumdadır. Bu sayede meşruiyetini sürdüren liberal barış modeli güvenlik, haklar, kurumlar ve piyasa konularına odaklanarak yerel bağlam, ihtiyaçlar ve kültür ile sürdürülebilir bir ilişkiyi önlemektedir. Liberal süreç ile ortaya koyulan unsurlar yerelin siyasi, sosyal, kültürel, geleneksel ve ekonomik süreç ve beklentisinden kopuk bir şekilde

yapay bir sivil toplum üretmiştir. Böyle bir yaklaşımdan ortaya çıkan barış, yerel veya kendi kendini devam ettirmek yerine uluslararası aktörlere bağımlılık meydana getirmektedir (Richmond, 2011: 25-26).

Nitekim insani güvenlik, koruma sorumluluğu, zarar vermeme doktrini ve yerel mülkiyet kavramları üzerinden görülen halklar açısından, bu ifadeler bir anlam ifade etmemektedir. Dolayısıyla bu toplumlar, barış müdahalelerini emperyal, çıkarıcı ve yerel çıkarlar yerine müdahale edenin çıkarlarına odaklanma nedenleriyle eleştirmektedir (Richmond, 2009: 3). Bosna-Hersek'te olduğu gibi, çatışma bölgelerine çeşitli gerekçelerle müdahale edilmesi, bu bölgelerde yerelin yerine müdahale edenin çıkarlarının yansıtıldığı bir süreci ifade etmektedir. Dolayısıyla bu durum yerelin tepkisine yol açmaktadır.

Liberal barış inşasını yürütenler, önceki siyasal yapıyı dikkate almaya ve barış sonrası dönemde milliyetçiliğin devam etmesi gibi, savaş sonrası toplumlarda hoş olmayan durumları tanımaya zorlanmaktadır. Yani 1995 Dayton Barış Anlaşması ile yetkilendirilen uluslararası barış inşacılar, yeni temeller dahilinde savaş sonrası yeni Bosna-Hersek Devleti'ni inşa edememiştir. Barış inşacılar, bölgede rekabet halindeki milliyetçiliğe uyum sağlayan yeni bir devlet meydana getirmenin arayışında olmuştur. Böylece sonuç, önceki siyasal yapılanmalardan farksız bir şekilde geçmiş deneyimleri, mevcut sınırları, demografiyi, savaş meydanı kazançlarını, uluslararası stratejik hesaplamaları, uluslararası yasal ve ekonomik normları ve bazı aktörlerin ödüllendirilmesi ve diğerlerinin cezalandırılmasıyla ilgili duygusal kararları yansıtan bir “hibrit (melez)” bir yapılanmaya işaret etmektedir. Yani yeni Bosna-Hersek, milliyetçilik, realizm ve sosyalist mirasın karışımı ile ortaya çıkan liberal fikirlerin çarpıtılmış biçimini ortaya koymaktadır. Kavram, tasarı ve uygulamada hibritleştirilmiştir. Milliyetçiler, eski sosyalist baskın sınıflar ve diğerleri, uluslararası toplum tarafından dayatılan yönetim normları ile mücadele ederken, hibritleşme yeni devletin işleyişinde belirginlik kazanmıştır (Mac Ginty, 2011: 134–135).

Soğuk Savaş döneminden itibaren, El-Salvador, Guatemala, Namibiya, Kamboçya'dan Bosna-Hersek, Kosova, Sierra Leone, Liberya, Uganda, Doğu Timor, Solomon Adaları, Afganistan ve Irak'a kadar liberalin yerelle karşılaştığı çeşitli yerlerde hibritite ortaya çıkmaktadır (Richmond, 2011: 19). Öyle ki bu durum, uluslararası ve yerel aktörlerin her birinin kendi değer, norm ve uygulamalarını tanıtmaya çalıştığı hibrit barış yönetim şeklidir. Sonuç, gerçek veya potansiyel şiddetin önemli rol oynamaya devam ettiği bir bağlamda, zıt unsurların yan yana var olduğu durumu ifade etmektedir. Daha net ifade edilecek olursa hibrit, liberal ve liberal olmayan norm, kurum ve aktörlerin bir araya geldiği, etkileşimde bulunduğu ve birbiriyle ters düştüğü duruma işaret etmektedir (Jarstad & Belloni, 2012: 1). Örneğin Mac Ginty (2010: 397) de, uluslararası normların ve uygulamaların ekonomik yapıda geçerli olmalarına rağmen, uzlaşma konularında ise yerel değerlerin nasıl egemen olduğuna dikkat çekmektedir. Böylece sonucun, farklı konular üzerinde farklı aktörler ve süreçlerin iş birliği yaptığı ve rekabet ettiği bir hibritleşmiş barış olduğunu ortaya koymaktadır. Benzer bir durum, liberal barışın kurumsallaşmasının önemli zorluklarla karşılaştığı Doğu Timor'da da geçerlidir. Doğu Timor'daki liberal kurumsallaşma, kendi yerel sosyopolitik uygulamalarını takip etmeye devam eden Timor halkının çoğunluğundan bağımsız olarak, yüzeysel bir şekilde yerleşen ve yeterince anlaşılmayan liberal devlet kurumlarının oluşturulması ile sonuçlanmıştır. Bunun üzerine, devletin artan bir şekilde yerel uygulamalarla ilgilenmeye çalışması liberal-yerel hibrit barış projesini ortaya çıkarmıştır (Wallis, 2012: 758).

Bu doğrultuda barışa bir alternatif olarak hibrit kavramı, uluslararası liberal ve yerel barış inşacı aktörlerinin birbirleriyle ilişkili oldukları bir projeyi ve hatta yerel barışın yararını temsil etmektedir (Richmond, 2011: 17). Liberal barış inşasına yönelik eleştiriler ve yerele yönelik ilgi, liberal ile yerelin hibritleşmesiyle barış inşası söylemini daha uyumlu ve özgürleştirici bir yaklaşıma dönüştürmektedir. Bu bağlamda hibrit barış yaklaşımının özelliği, yerel olana daha fazla dikkat etmesidir. Bu doğrultuda barış inşası politika ve projesini dayatan ve yöneten yönetici elitler ve uluslararası aktörlerin çıkarlarının yerine, yerel halka öncelik verilmesi görüşü birçok akademisyen tarafından paylaşılmaktadır (Anam, 2018: 39). Hibrit barış yaklaşımı, liberal sistem ve normların egemenliğini azaltma girişimi olduğundan yeni yaklaşım, kırılğan ya da başarısız devletlerde barış ve

güvenliği sürdürme potansiyeline sahiptir. Aynı zamanda, toplumun meşruiyetini kazanabilir, toplumun barış inşa sürecine katılımını ve kapsayıcılık düzeyini artırabilir. Bu yaklaşımın en önemli özelliği ise, liberal barış yaklaşımı tarafından çok fazla dikkat edilmeyen şiddetli çatışmanın sosyo-psikolojik ve ruhsal boyutlarıyla ilgilenmesidir (Anam, 2018: 46). Nitekim çatışmadan etkilenen bireyin üzerindeki travmatik etkinin aşılabilmesi barış inşa faaliyetinin önemli bir parçasıdır.

Bosna-Hersek'te yerel aktörlerin dayatılan sivil toplum tanımlarına ve liberal barış inşasına direnmeye başlaması, barışın nasıl şekillendirilebileceğine dair birkaç girişimin başlatılmasına yol açmıştır. Bu girişimler, uluslararası toplum ve siyasi seçkinlerin uzun zamandan beri göz ardı ettikleri mevcut yerel endişeler tarafından yönlendirilmektedir. Yerelin mevcut endişelerinin müdahalede bulunanın endişeleri ile birleşmesi ile hibrit barış sağlanmaktadır. Uluslararası toplumun yerel endişeleri dikkate alması ülkede hibrit barışın nasıl şekillendirilebileceğine dair esasları ortaya koymaktadır (Ramovic, 2016: 433–434). Bu kapsamda hibrit barış, barış sürecini daha istikrarlı hale getirecek ve yerel kurumlara liberal barış inşasının sağlayamadığı yerel meşruiyeti sağlama fırsatı sunacaktır. Böylece hibrit barış yönetişimi, liberal barış inşasının başarısızlık ve sınırlamalarının yeniden değerlendirilmesinden daha fazlasını sunarak, çatışma alanlarının yerel gerçekliğinde barış süreçlerini daha sıkı bir şekilde temellendirme potansiyeline sahiptir (Jarstad & Belloni 2012: 4). Çatışma bölgelerinde yerel ve liberal barış düzenini birlikte ele alan hibrit barış yaklaşımının uluslararası politika üzerinde de olumlu etkiler meydana getirmesi muhtemeldir. Tarihsel bağlamda vurgulanan barışın sağlanmasında, bölgesel düzeyde inşa edilecek sürdürülebilir barış, nihayetinde uluslararası güvenlik ve istikrar için de yapıcı olacaktır.

Bu bağlamda, Soğuk Savaş sonrası dönemde liberal barış vasıtasıyla inşa edilen Bosna-Hersek, büyük bir başarısızlık örneği olarak görülmektedir. Öyle ki çatışma sonrası barış sağlanması hedeflenerek, Batı'nın dayatmış olduğu Dayton Barış Anlaşması, her ne kadar ülkede negatif barış tesis etmişse de hiçbir dönemde pozitif barış sağlayamamıştır. Bu durum, Bosna-Hersek'teki siyasi, sosyal ve ekonomik yapının sonuçlarında belirgindir. Şayet bölgede hibrit çözüm denenmiş olsaydı, halkın özellikleri dikkate alınarak bir barış inşa edilecek, barış inşası negatif barışın sağlanmasıyla sonlanmayacak, çatışma sonrası sürecin hassas dinamikleri de (bireyin rehabilitasyonu gibi) bu sürece dahil edilmiş olacaktı. Ancak böyle bir çözümün uygulanmaması, ülkede var olan sorunları ya devam ettirerek ya da yeni sorunlar getirmek suretiyle Bosna-Hersek'i istikrarsızlıklarla anılır hale getirmiştir.

SONUÇ

Tarihsel bağlamda ve uluslararası ilişkiler disiplini bağlamında barış, her ne kadar ulaşılmak istenilen bir hedef olmuşsa da bu durum, zaman zaman çatışmaların yaşandığı gerçeğini değiştirmemektedir. Özellikle 1990 sonrası dönemde sivil kaybın daha fazla olduğu iç savaşların görülmesi, teorik temellerini ütöpik düşünceden alan liberal barış, barış inşa faaliyetlerinde etkin kılmıştır. Ancak Soğuk Savaş sonrası dönem, çatışma bölgelerinde barış sağlanması hedeflenerek uygulanan liberal barışın sürdürülebilir barış oluşturmak yerine, istikrarsızlıklara yol açtığı örneklerle doludur. Bu durumun en çarpıcı örneklerinden birisi ise şüphesiz, Bosna-Hersek'tir. 1992-1995 yılları arasında iç savaşın yaşandığı Bosna-Hersek'te savaş, Sırp, Hırvat ve Boşnaklar arasında ABD'nin öncülüğünde imzalanan Dayton Barış Anlaşması ile sonlandırılmışsa da, anlaşma içerdiği hükümler nedeniyle ülkeyi günümüze kadar gelen istikrarsız bir sürece maruz bırakmıştır. Diğer bir ifadeyle Bosna-Hersek'in istikrarsızlıklarla anılmasının nedeni, bölgeye barış getirmesi için dayatılan Dayton Barış Anlaşması'ndan kaynaklanmaktadır. Böylece Dayton Barış Anlaşması'nın başarısızlıkları, liberal barış inşasının sonuçları ile paralellik göstermektedir.

Bu bağlamda çalışmada liberal barış inşasının başarısızlıklarına dair bazı sonuçlara varılmaktadır. Buna göre Dayton Barış Anlaşması, Bosna-Hersek'i uluslararası denetime bağlı kılmış ve uluslararası aktörlerin ülkede rahatlıkla hareket edebilecekleri şekilde düzenlenmiştir. Böylece ülke üzerinde, Batı'ya ait güçlü bir kontrol ve müdahale mekanizması ortaya çıkmıştır. Bu durum açık bir şekilde, yerel halkın kendi yaşamı üzerinde söz sahibi olmasına engel teşkil etmektedir. Bununla

birlikte Batı'nın müdahale gerekçesi olarak ortaya koyduğu değerler, her toplum tarafından entegre olunabilecek unsurlar değildir. Bir diğer nokta, anlaşmanın Sırlara, Sırp Cumhuriyeti adı altında ÷lkede yasal bir statü tanınmasından kaynaklanmaktadır ki bu durum, Boşnak nüfus için sorun teşkil etmektedir. Aynı zamanda anlaşmanın ÷lkedeki bölünmüşlüğu kabul eden anayasal hükmü, azınlıkların yaşaması için daha fazla sorun oluşturmaya başlamıştır. Böylece Dayton Barış Anlaşması, ÷lkede sürdürülebilir bir barış yerine daha fazla istikrarsızlığa ve bütünleşme yerine daha fazla ayrılığa yol açmıştır.

Bosna-Hersek iç savaşı sırasında meydana gelen yaralanma ve can kayıplarının toplum üzerinde bıraktığı etki, farklı yerlere göç edenlerin durumu gibi toplumdaki sosyo-psikolojik travma da ÷lkede dikkat edilmesi gereken bir başka ve önemli unsurdur. Bu unsurların dikkat edilmemesi, bölgede barış ve istikrara engel teşkil etmeleri dolayısıyla toplumda güvensizlik, nefret ve öfke gibi duyguları hat safhalara taşımaktadır. Bosna-Hersek toplumu açısından belirtilmesi gereken bir başka husus ise, Tito döneminde etnik çeşitlilik günümüze kıyasla daha fazlaysa da, bu toplumların bir arada barış içerisinde yaşamayı bir zamanlar başarabilmiş olmalıdır. Dolayısıyla bugün bölgede istikrarsızlık varsa, bu duruma yol açan nedenlerin, toplum yapısı ile örtüşmeyen liberal barış vasıtasıyla barış inşa etme girişiminden kaynaklandığını söylemek mümkündür.

Bu kapsamda Bosna-Hersek örneğinde görüldüğu üzere, Soğuk Savaş sonrası dönemde Batı'nın çatışma bölgelerine müdahalelerine meşruluk teşkil eden liberal barış, sürdürülebilir barışı garanti etmemektedir. Bu durum temelde, liberal barış inşasının yerel aktörleri dikkate almamasından ileri gelmektedir. Diğer bir ifadeyle, liberal barış vasıtasıyla barış inşasının sonuçları, yerelin de bu sürecin bir parçası olması gerektiğini göstermektedir. Nitekim liberal barış inşası, beklenti ve talepleri dikkate alınmayan yerelin tepkisine neden olmaktadır ki bu durum hibrit barış yaklaşımı ile ifade edilmektedir. Yani hibrit, yerel ve liberalin karşılaştığı durumu ifade etmekte, yerele daha fazla önem vermektedir. Bununla birlikte hibrit barış, liberal barış tarafından ihmal edilen negatif barış sonrası süreci de kapsamaktadır. Öyle ki savaşa son verilmesi kadar savaşın ardından, sosyo-psikolojik rehabilitasyonun nasıl sağlanacağı gibi çatışma sonrası ortaya çıkabilecek sorunların da çözümlenmesi oldukça önemlidir. Bu yönleriyle temelde yerelin dikkate alınması gerektiğini vurgulayan hibrit barışın, başarısızlıkları görülen liberal barışa alternatif yaklaşım olacağı ve bu yönüyle çatışma bölgelerinde pozitif barışı sağlayarak sürdürülebilir barışı daha olası hale getireceği vurgulanmaktadır. Dolayısıyla, hibrit barış yaklaşımı ile sürdürülebilir bir barış inşa etmek çok daha olası gör÷lmektedir.

KAYNAKÇA

- Anam, S. (2018). Peacebuilding: The shift towards a hybrid peace approach. *Global & Strategis*, 9(1), 37-48. <http://dx.doi.org/10.20473/jgs.9.1.2015.37-48>.
- Belloni, R. (2001). Civil society and peacebuilding in Bosnia and Herzegovina. *Journal of Peace Research*, 38(2), 163–180. <https://doi.org/10.1177/0022343301038002003>.
- Brauch, H. G. (2008). Güvenliğin yeniden kavramsallaştırılması: Barış, güvenlik, kalkınma ve çevre kavramsal dörtlüsü. *Uluslararası İlişkiler*, 5(18), 1–47. Erişim adresi: <https://www.uidergisi.com.tr/wp-content/uploads/2011/06/Guvenligin-Yeniden-Kavramsallaştirilmesi.pdf>.
- Burchill, S. (2005). Liberalism. In S. Burchill & A. Linklater (Eds.), *Theories of international relations* (pp. 55–83). New York: Palgrave Macmillan.
- Chandler, D. (2000). *Bosnia: Faking democracy after Dayton*. London: Pluto Press.
- Collin, P. H. (2000). *Easier English student dictionary*. London: Bloomsbury.
- Cortright, D. (2008). *Peace: A history of movements and ideas*. New York: Cambridge University Press.
- Cretu, A. D. (2015). Twenty years after: The Dayton accords, legacies and opportunities in Bosnia and Herzegovina. *Fondation Pierre du Bois*, (6), 1–7. Erişim adresi: http://www.fondation-pierredubois.ch/wp-content/uploads/2017/01/no6_2015_dayton.pdf.
- Dempsey, G. (1998). Rethinking the Dayton agreement. *Policy Analysis*, (327), 1–42. Retrieved from <https://www.cato.org/sites/cato.org/files/pubs/pdf/pa327.pdf>.

- Diehl, P. F. (2006). Paths to peacebuilding: The transformation of peace operations. In T. D. Mason & J. D. Meernik (Eds.), *Conflict prevention and peace-building in post-war societies: Sustaining the peace* (pp. 107–129). London: Routledge.
- Eminoğlu, A. (2018). Oliver Richmond. E. Büyükakıncı (Ed.), *Barış çalışmaları* kitabı içinde (s. 684–723). Ankara: Adres Yayınları.
- Galtung, J. (1967). *Theories of peace: A synthetic approach to peace thinking*. Oslo: International Peace Research Institute. Retrieved from https://www.transcend.org/files/Galtung_Book_unpub_Theories_of_Peace_-_A_Synthetic_Approach_to_Peace_Thinking_1967.pdf.
- Gül K., & Terzic A. (2019, 17 Ocak). Dayton Anlaşması ve Bosna-Hersek'e giydirdiği deli gömleği. AA. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/dayton-anlasmasi-ve-bosna-herseke-giydirdigi-deli-gomlegi/1367340>.
- Mac Ginty, R. (2010). Hybrid peace: The interaction between top-down and bottom-up peace. *Security Dialogue*, 41(4), 391–412. <https://doi.org/10.1177/0967010610374312>.
- Mac Ginty, R. (2011). *International peacebuilding and local resistance: Hybrid forms of peace*. New York: Palgrave Macmillan.
- Hassan, D. (2006). Rise of the territorial state and the treaty of Westphalia. *Yearbook of New Zealand Jurisprudence*, 9, 62–70. Retrieved from <https://opus.lib.uts.edu.au/bitstream/10453/3289/1/2006006060.pdf>
- Heywood, A. (2019). *Küresel siyaset* (6. Baskı). (N. Uslu & H. Özdemir, Çev.). Ankara: Adres Yayınları.
- Holbrooke, R. (1995). *Bir savaşı bitirmek*. B. Çorakçı Dışbudak, (Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Jabri, V. (2010). Peacebuilding critical developments and approaches. In O. Richmond (Ed.), *War, government, politics: A critical response to the hegemony of the liberal peace* (pp. 41–57). London: Palgrave Macmillan.
- Jarstad, A. K., & Belloni, R. (2012). Introducing hybrid peace governance: Impact and prospects of liberal peacebuilding. *Global Governance*, 18(1), 1–6. <https://doi.org/10.1163/19426720-01801001>.
- Kakışım, C. (2017). Liberalizm Çağında Barış Çalışmaları ve Demokratik Barış Vizyonu: Teorik Bir İnceleme. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (50), 27–44. <https://doi.org/10.18070/erciyesiibd.368561>.
- Küçük, B. (2019, 21 Ağustos). Bosna-Hersek'te neden 10 aydır hükümet kurulamıyor?. *Euronews*. Erişim adresi: <https://tr.euronews.com/2019/08/21/bosna-hersekte-neden-hukumet-kurulamiyor>.
- Meernik, J. D., & Mason, T. D. (2006). Sustaining the peace in the aftermath of conflict. In T. D. Mason & J. D. Meernik (Eds.), *Conflict prevention and peace-building in post-war societies: sustaining the peace* (pp. 1–10). London: Routledge.
- Merlingen, M., & Ostrauskaite, R. (2000). Power/Knowledge in international peacebuilding: The case of the EU police mission in Bosnia. *Alternatives*, 30(3), 297–323. <https://doi.org/10.1177/030437540503000303>.
- Millar, G., Lijn J., & Verkoren W. (2013). Peacebuilding plans and local reconfigurations: Frictions between imported processes and indigenous practices. *International Peacekeeping*, 20(2), 137–143. <https://doi.org/10.1080/13533312.2013.791556>.
- Newman, E., Paris R., & Richmond O. (2009). Introduction. In E. Newman, R. Paris & O. Richmond (Eds.), *New perspectives on liberal peacebuilding* (pp. 3–25). Tokyo: United Nations University Press.
- Oberg, J. (2007). Former Yugoslavia and Iraq: A comparative analysis of international conflict mismanagement. In C. Webel ve J. Galtung (Eds.), *Handbook of peace and conflict studies* (pp. 64–85). New York: Routledge.
- Overhaus, M., & Peter, M. (2012). The EU and peacebuilding. *Stiftung Wissenschaft und Politik*, 41, 1–4. Retrieved from https://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/comments/2012C41_ovs_ptr.pdf.
- Özerdem, A. (2013). *Barış inşası kuram ve uygulaması*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Özerdem, F. (2019). *Çatışma ve barış üzerine temel kavramlar: İçsel, kişilerarası, toplumsal ve küresel çatışma ve barış terminolojisi*. İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Paris, R. (2004). *At War's end: Building peace after civil conflict*. New York: Cambridge University Press.
- Paris, R. (2010). Saving liberal peacebuilding. *Review of International Studies*, 36(2), 337–365. <https://doi.org/10.1017/S0260210510000057>.
- Phillips, D. (2004). *Bosnia and Herzegovina: Modern world nations*. Philadelphia: Chelsea House Publishers.
- Ramovic, J. (2016). Peace in the Balkans: (En)countering the European other. In O. P. Richmond, S. Pogodda & J. Ramovic (Eds.), *The Palgrave handbook of disciplinary and regional approaches to peace* (pp. 424–437). New York: Palgrave Macmillan.

- Reychler, L., & Langer, A. (2006). Researching peace building architecture. *Cahiers Internationale Betrekkingen En Vredesonderzoek*, 75(24), 1–82.
- Richmond, O. P. (2005). *The transformation of peace*. New York: Palgrave Macmillan.
- Richmond, O. P. (2008). *Peace in international relations*. New York: Routledge.
- Richmond, O. P. (2009). Liberal peace transitions: A rethink is urgent. *Open Democracy*, 19, 1–7. Retrieved from <https://www.opendemocracy.net/en/liberal-peace-transitions-rethink-is-urgent/>
- Richmond, O. P. (2011). *A post-liberal peace*. New York: Routledge.
- Richmond, O., & Franks, J. (2009). *Liberal peace transitions between statebuilding and peacebuilding*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Richmond, O., Pogodda, S., & Ramovic, J. (2016). Introduction. In O. P. Richmond, S. Pogodda & J. Ramovic (Eds.), *The Palgrave handbook of disciplinary and regional approaches to peace* (pp. 1–17). New York: Palgrave Macmillan.
- Schmid, H. (1968). Peace research and politics. *Journal of Peace Research*, 5(3), 217–232. <https://doi.org/10.1177/002234336800500301>.
- Sobutay, T., & Akgün, C. (1998). *Bosna ve Hersek ÷lke etüdü*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.
- Tüysüzöğlu, G. (2016). Bosna-Hersek çöküş halinde olan bir devlet mi?. *Karadeniz Araştırmaları*, (51), 75–100. <https://doi.org/10.12787/KARAM1095>.
- Wallensteen, P. (2002). *Understanding conflict resolution: War, peace and the global system*. London: Sage Publications.
- Wallis, J. (2012). A liberal-local hybrid peace project in action? The increasing engagement between the local and liberal in Timor-Leste. *Review of International Studies*, 38(4), 735–761. <https://doi.org/10.1017/S0260210511000787>
- Webel, C. (2007). Toward a philosophy and metapsychology of peace. In C. Webel & J. Galtung (Eds.), *Handbook of peace and conflict studies* (pp. 3–13). New York: Routledge.
- Yeşilçayır, C. (2016). Platon'dan Rousseau'ya barış düşüncesinin evrimi. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2), 59–72. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/264687>.

Etik Beyanı : Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde ÖHÜİBF Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazar(lar)ına aittir.

Yazar Katkıları :

Barış inşasında yeni bir yaklaşım olarak hibrit barış: Bosna-Hersek örneği isimli çalışmada Ayça Eminoğlu, 1.ve 4. bölümlerinde ve literatür tarama, teorik çerçeve ve olay analizi aşamalarında katkı sağlamıştır. Yeşim Aydın, çalışmada 2 ve 3.bölümlerde teorik değerlendirme ve örnek olay incelemesi aşamalarında katkı sağlamıştır. 1. yazarın katkı oranı: %50, 2. yazarın katkı oranı: %50

Çıkar Beyanı : Yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur.

Ethics Statement : The authors declare that ethical rules are followed in all preparation processes of this study. In case of detection of a contrary situation, ÖHÜİBF Journal does not have any responsibility and all responsibility belongs to the author (s) of the study.

Author Contributions : Ayça Eminoğlu contributed to the article titled Hybrid peace as a new approach to peace building: The case of Bosnia-Herzegovina, in the 1st and 4th sections with literature review, theoretical framework and case analysis. Yeşim Aydın has contributed to the theoretical evaluation and case study stages in sections 2 and 3 in the study. 1st author's contribution rate: 50%, 2nd author's contribution rate: 50%

Conflict of Interest : There is no conflict between the authors.
